

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 10, No. 1, 2021

SZELAĞ, P.: Selected national referenda on European matters in 1972 – 2012 as an example of a limit in extension of European integration. *Annales Scientia Politica*, Vol. 10, No. 1 (2021), pp. 5 – 17.

PAULINA SZELAĞ

Institute of Social Sciences and Health Protection
The East European State College in Przemyśl
The Republic of Poland
E-mail: p.szelag@pwsu.eu

Abstract:

The outcome of the British referendum of 23 June 2016 was a beginning of Brexit. The latter was finalized on 31 January 2020. Although, Brexit was a fundamental occurrence, was not the only one that had an impact on the configuration of the European Union. The aim of the article is to analyse the selected national referenda, that were conducted in 1972-2012 and had an important impact on the extension of the European integration. The article also shows to what extent decisions made by the citizens of particular states in ratification referenda contribute to changing the internal situation in these states and how a referendum in a specific country affects international relations.

Keywords:

European integration, the European Union, the European Union enlargement, referendum.

SELECTED NATIONAL REFERENDA ON EUROPEAN MATTERS IN 1972 – 2012 AS AN EXAMPLE OF A LIMIT IN EXTENSION OF EUROPEAN INTEGRATION

PAULINA SZELĄG

Institute of Social Sciences and Health Protection
The East European State College in Przemyśl
The Republic of Poland
E-mail: p.szela@pwsu.edu.pl

Abstract:

The outcome of the British referendum of 23 June 2016 was a beginning of Brexit. The latter was finalized on 31 January 2020. Although, Brexit was a fundamental occurrence, was not the only one that had an impact on the configuration of the European Union. The aim of the article is to analyse the selected national referenda, that were conducted in 1972-2012 and had an important impact on the extension of the European integration. The article also shows to what extent decisions made by the citizens of particular states in ratification referenda contribute to changing the internal situation in these states and how a referendum in a specific country affects international relations.

Keywords:

European integration, the European Union, the European Union enlargement, referendum.

Wprowadzenie

Termin referendum sięga XVI wieku i wywodzi się ze Szwajcarii.¹ Nazwa odnosi się do zasady bezpośredniego sprawowania władzy przez obywateli danej społeczności, która obowiązywała w dwóch szwajcarskich kantonach: Graubünden i Wallis. Aktualnie przez pojęcie referendum należy rozumieć możliwość wyrażenia swego stanowiska w określonej sprawie w głosowaniu przez ogół uprawnionych do tego osób (Grabowska, 2009, s. 48). Zatem obecnie obywatele w drodze referendum wypowiadają się w konkretnych sprawach. To odróżnia współczesne referenda od tych przeprowadzanych w gminach

¹ Pomimo, iż nazwa „referendum” wywodzi się z XVI wieku, genezy powstania samej instytucji referendum należy upatrywać w czasach starożytnej Grecji i Rzymu. Wówczas wszyscy uprawnieni do głosowania mieszkańcy państw-miast lub republik zbierali się w jednym miejscu i o wcześniej określonym czasie gdzie przeprowadzali dyskusje i podejmowali decyzje dotyczące najistotniejszych spraw, które dotyczyły całej wspólnoty mieszkańców. Wzorców referendum charakterystycznego dla czasów współczesnych upatruje się zwykle w praktyce szwajcarskiej. Ma to związek z faktem, iż zgromadzenia mieszkańców gmin z czasem przekształciła się w głosowanie, w którym brali udział uprawnieni do rozstrzygnięcia danej sprawy obywatele (Wąsik, 2012).

szwajcarskich, gdzie obywatele mieli prawo decydować o wszystkich ważniejszych sprawach. Jednym słowem referendum stało się formą rozstrzygania przez lud tylko wybranych kwestii, które zostały sprecyzowane w konstytucjach poszczególnych państw lub przedstawione przez organy państwowe doraźnie w drodze głosowania (Zieliński, Bokszczanin i Zieliński, 2003, s. 14). Problemy rozwiązywane za pomocą referendum odnoszą się zwykle do organizacji i funkcjonowania państwa oraz życia zbiorowego obywateli.

W klasyfikacji problemowej można wydzielić kilka spraw, które zwykle stanowią podstawę do zorganizowania referendum. Należą do nich: konstytucje państw, kwestie ustrojowe, sprawy niepodległego bytu, ustawy, umowy międzynarodowe, potwierdzenia pełnienia funkcji głowy państwa, zmiany terytorialne albo statusu regionu, swoboda zachowań moralnych ludzi, przyzwolenie na stosowanie nowoczesnej techniki, rozstrzyganie konkretnych spraw publicznych (Zieliński – Bokszczanin – Zieliński, 2003, s. 21).² O ile referenda konstytucyjne czy też

referenda na temat przystąpienia państwa do konkretnej umowy międzynarodowej są referendum ogólnonarodowymi, to referenda dotyczące rozstrzygania konkretnych spraw publicznych, jak np. w poszczególnych stanach w Stanach Zjednoczonych, lub zmian terytorialnych zwykle mają charakter lokalny. Zatem podział na referenda ogólnokrajowe, które są przeprowadzane na terytorium całego państwa oraz lokalne, w ramach, których mieszkańcy poszczególnych jednostek terytorialnych lub składowych części państwa bezpośrednio uczestniczą w rozstrzyganiu określonej kwestii dotyczącej wyodrębnionego terytorium (Jablonski, 2007, s. 26), jest ściśle związany z tematem referendum.

Biorąc pod uwagę moc referendum możemy wyróżnić: referendum opiniodawcze, które służy jedynie do wyrażenia opinii obywateli w danej sprawie i nie wiąże władz państwowych, co do wyniku oraz referendum stanowiące, którego wynik jest wiążący dla władz państwowych. Innym podziałem referendum jest kryterium wymagalności czy też prawnego obowiązku jego przeprowadzenia, którego celem jest zatwierdzenie określonej regulacji prawnej lub podjęcie ważnych decyzji dla państwa i obywateli. Tu możemy wyróżnić: referendum obligatoryjne, które jest jedynym prawnym sposobem przyjęcia danego rozstrzygnięcia, np. w Polsce referendum konstytucyjne oraz referendum fakultatywne, które stanowi tylko jeden z możliwych sposobów podjęcia określonej decyzji, np. w Szwajcarii (Grabowska, 2009, s. 50).

Większość wspomnianych referendum funkcjonuje w praktyce europejskiej. Mają one służyć przede wszystkim obywatelom, którzy poprzez instytucję referendum wyrażają swoją wolę w konkretnej sprawie. Jednak czy obywatele poszczególnych państw europejskich podejmując decyzję w referendum przyczyniają się tylko do zmiany sytuacji na obszarze swojego kraju? Czy referendum w jednym państwie, nie ma wpływu na stosunki międzynarodowe? Czy wreszcie referendum może stanowić granicę, barierę w kształtowaniu integracji i budowaniu wspólnoty? W celu znalezienia odpowiedzi na te pytania w tekście dokonano analizy wybranych ogólnonarodowych referendum

² Jeżeli chodzi o sprawy rozstrzygane podczas referendum, to uchwalanie konstytucji, jej zmiana lub abrogacja są najczęstszym przedmiotem referendum. Konstytucje w drodze referendum były przyjmowane m.in. we Francji, Hiszpanii czy Litwy. W Szwajcarii wielokrotnie stawiano w referendum pytanie dotyczące zmian przepisów konstytucji. Referendum konstytucyjne jest także popularne w innych państwach globu. Kwestie ustroju państwowego były podejmowane m.in. na drodze referendum w Belgii, Hiszpanii czy Norwegii. W wielu państwach, zwłaszcza po 1945 roku, narody podejmowały w drodze referendum decyzje dotyczące niepodległego bytu. W 1991 roku w ten sposób Estonia, Litwa i Łotwa uzyskały samodzielność państwową, uniezależniając się od Związku Radzieckiego. W latach 1990 – 1992 zaś republiki byłej Jugosławii przeprowadziły referenda w sprawie niepodległości. Chociaż konstytucje Austrii i Irlandii umożliwiają odwołanie prezydenta z pełnionej funkcji, w państwach tych tego typu zdarzenie nie miało miejsca. Natomiast w Egipcie czy Syrii referenda przedłużyły kadencje prezydentów tych krajów. Referenda są także traktowane, jako środek chroniący obywateli przed nadmierną ingerencją państwa w ich intymną sferę życia. Z tego właśnie względu dochodziło do ogólnonarodowych referendum w sprawie aborcji m.in. w Portugalii czy w Irlandii. Również wykorzystanie nowoczesnej technologii może być przedmiotem referendum. Dzięki temu we Włoszech w 1987 roku obywatele zdecydowali, że o kwestiach rozwoju energii jądrowej decydować będzie tylko

i wyłącznie parlament (Zieliński – Bokszczanin – Zieliński, 2003, s. 21 – 29).

ratyfikacyjnych,³ które odegrały istotną rolę w poszerzaniu integracji europejskiej.

Referenda akcesyjne państw pragnących przystąpić do Wspólnoty oraz do Unii Europejskiej

Dnia 9 maja 1950 roku francuski minister spraw zagranicznych Robert Schuman po raz pierwszy przedstawił opinii publicznej propozycję utworzenia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS). Wspólnota ta została zapoczątkowana podpisanym 18 kwietnia 1951 roku Traktatem paryskim (Fontaine, 2007, s. 9). Państwa założycielskie, do których należały: Francja, Belgia, Niemcy, Luksemburg, Republika Federalna Niemiec oraz Włochy z chwilą zawarcia Traktatu paryskiego nie odwoływały się do szczególnych procedur ratyfikacyjnych. Co więcej nie zdecydowały się także one na poddanie decyzji o ustanowieniu EWWiS pod głosowanie w drodze referendum ogólnonarodowego we wspomnianych sześciu państwach. Ta decyzja mogła być przede wszystkim podyktowana faktem, iż Traktat paryski nie ograniczał suwerennej władzy poszczególnych krajów. Od czasu podpisania Traktatu paryskiego, Traktatów rzymskich⁴ a następnie Traktatu fuzyjnego⁵ działalność Wspólnot uległa rozszerzeniu, co ściśle wiązało się z rozwojem instytucjonalnym, rozwojem prawa wspólnotowego, a także

przystępowaniem do obecnych struktur unijnych kolejnych państw członkowskich.

Biorąc pod uwagę specyfikę procesu integracyjnego charakteryzującą się kolejnymi etapami rozszerzenia materii spraw objętych współpracą oraz zwiększania się liczby państw członkowskich, co było równoznaczne z modyfikacjami treści traktatów, można wskazać kilka odmiennych grup rozwiązań charakteryzujących praktykę podejmowania decyzji dotyczących członkostwa państw w strukturach europejskich (Jabłoński, 2007, s. 53). Należy jednak podkreślić, iż do 2003 roku wiele państw członkowskich nie korzystało z instytucji referendum zarówno w procesie akceptowania ustaleń integracyjnych jak i w procesie przystępowania państw do Wspólnoty i Unii Europejskiej. Do państw tych należały m.in. Niemcy, Luksemburg, Belgia, Niemcy, Portugalia, Hiszpania, Grecja (Jabłoński, 2007, s. 53 – 56). Istniały jednak kraje, które w trakcie pogłębiania i poszerzania integracji europejskiej bardzo często odwoływały się do referendum ogólnonarodowego.

Po raz pierwszy w kwestii przystąpienia swojego państwa do Wspólnoty Europejskiej wypowiedzieli się obywatele Irlandii, którzy 10 maja 1972 roku wzięli udział w referendum ogólnonarodowym.⁶ W wyniku referendum 83,1 % głosujących zdecydowało o tym, iż Irlandia 1 stycznia 1973 roku przystąpiła do Wspólnoty Europejskiej (Hix, 2010, s. 240). Wraz z Irlandią o akcesję ubiegały się Norwegia, Dania oraz Wielka Brytania. W związku z tym, że w Wielkiej Brytanii referendum ma formę głosowania konsultacyjnego i fakultatywnego, decyzja o organizacji referendum za każdym razem zapada w parlamencie. Decyzją parlamentu Wielkiej Brytanii, w kwestii przystąpienia do Wspólnoty, Brytyjczycy nie byli pytani o zdanie. Z kolei Dania i Norwegia

³ Referendum ratyfikacyjne zwane także *posterior* lub *post legem* wyraża wolę obywateli, co do przyjęcia aktu prawnego jak np. umowy międzynarodowej. Do obywateli należy podjęcie decyzji czy dany akt prawny przyjmą czy odrzucą. Oprócz referendum ratyfikacyjnego wyróżniamy także referendum wstępne oraz referendum dotyczące uchylecia obowiązującego aktu prawnego (Grabowska, 2009, s. 50 – 51).

⁴ 25 marca 1957 roku Belgia, Niemcy, Luksemburg, Republika Federalna Niemiec, Francja oraz Włochy podpisały Traktaty rzymskie ustanawiając tym samym Europejską Wspólnotę Gospodarczą oraz Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Kienzler, 2003, s. 306).

⁵ Traktat o fuzji to układ zawarty przez państwa Wspólnoty Europejskiej podpisany 8 kwietnia 1965 roku. Na jego mocy scalono strukturę głównych instytucji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej, tworząc wspólne dla nich: Radę Wspólnot Europejskich oraz Komisję Wspólnot Europejskich (Traktat o fuzji organów, 2007).

⁶ Konstytucja Irlandii z 1937 roku przewiduje dwie sytuacje, kiedy referendum powinno lub może zostać zastosowane. Zaliczono do nich: nowelizację ustawy zasadniczej oraz głosowanie na wniosek członków niższej i wyższej izby parlamentu. W pierwszym przypadku referendum ma charakter obligatoryjny, gdyż każda zmiana konstytucji wymaga legitymizacji suwerena. Natomiast w drugim przypadku referendum ma charakter fakultatywny (Zieliński – Bokszański – Zieliński 2003, s. 173 – 174).

zdecydowały się przeprowadzić referenda ogólnonarodowe w tej sprawie.

Artykuł 20 Konstytucji Danii mówi, iż *uprawnienia przysługujące władzom Królestwa na podstawie niniejszej Konstytucji mogą być, w granicach przewidzianych ustawowo, przekazane organom międzynarodowym, utworzonym w drodze wzajemnego porozumienia z innymi państwami dotyczącego ustanowienia międzynarodowych zasad prawa i współpracy. Dla przyjęcia ustawy dotyczącej powyższego, wymagana jest większość pięć szóstych ogółu deputowanych do Folketingu.*⁷ Jeśli taka większość nie zostanie osiągnięta, ale uzyskana zostanie większość niezbędna dla przyjęcia ustawy zwykłej, i o ile zaaprobuje to rząd, ustawa przedkładana jest wyborcom do aprobaty lub odrzucenia, zgodnie z zasadami dotyczącymi referendum zawartymi w § 42 (Konstytucja Danii 1957). Referendum zorganizowane w Danii 2 października 1972 roku było przeprowadzone właśnie w oparciu o art. 20 duńskiej Konstytucji. W wyniku głosowania 63,1 % głosujących przy 90,1 % frekwencji opowiedziało się za przystąpieniem Danii do Wspólnoty (Hix, 2010, s. 240). W momencie trwania referendum w Danii, było już wiadomo, iż wraz z Wielką Brytanią, Irlandią i Danią, do Wspólnoty na pewno nie przystąpi Norwegia. Referendum, o którego zwołaniu decyzja zapadła w norweskim parlamencie, przeprowadzone w dniach 24 – 25 września 1972 roku przesądziło o tym fakcie (Hix, 2010, s. 240). Jedynie 46,5 % Norwegów opowiedziało się po stronie integracji ze Wspólnotą. Tym samym Norwegia pomimo dużego poparcia ze strony elit politycznych, nie została członkiem Wspólnoty Europejskiej.

Pierwsze rozszerzenie odbywało się w dość szczególnej sytuacji politycznej. Po drugiej wojnie światowej premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill chciał rozwijać integrację europejską pod swoim przewodnictwem, ale bez własnego bezpośredniego udziału. Było to spowodowane kilkoma czynnikami. Brytyjczycy nie chcieli należeć do ponadnarodowej organizacji, która mogłaby ograniczyć ich suwerenność. Poza tym chcieli utrzymać pozycję drugiego po Stanach Zjednoczonych niezależnego mocarstwa

i nadal kontynuować współpracę z tym państwem. Należy również podkreślić, iż Wielka Brytania obawiała się, iż integracja osłabi więzi z jej zamorskimi posiadłościami, które były najważniejszym rynkiem zbytu dla towarów brytyjskich. Te czynniki spowodowały, iż Wielka Brytania odrzuciła francuską propozycję zostania członkiem-założycielem Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali. W 1957 roku Wielka Brytania nie zdecydowała się także na wejście do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG). Wówczas rząd Wielkiej Brytanii ocenił integrację, jako zagrożenie dla gospodarki brytyjskiej. Z tego względu jeszcze przed wejściem w życie Traktatów rzymskich, Wielka Brytania próbowała przekonać państwa tworzące trzy Wspólnoty do utworzenia strefy wolnego handlu.⁸ Pomysł ten jednak nie spotkał się z ich aprobatą. W konsekwencji Wielka Brytania pozostając poza Europejską Wspólnotą Gospodarczą, samodzielnie zainicjowała powstanie w 1960 roku Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu.⁹ Wkrótce jednak Wielka Brytania zmieniła nastawienie do Wspólnot. Było to spowodowane zarówno względami politycznymi jak i gospodarczymi. Rozwój integracji oraz coraz większe zainteresowanie EWG sprawiły, że Wielka Brytania obawiała się izolacji na kontynencie. W integracji widziano także możliwość wzmocnienia sytuacji gospodarczej tego kraju. Pod koniec lat 50. XX wieku, 50 % eksportu brytyjskiego do

⁷ Folketing jest to organ ustawodawczy w Danii, parlament jednoizbowy, wybierany w głosowaniu powszechnym na okres czterech lat (Polska w Danii, 2021).

⁸ Strefa wolnego handlu, ugrupowanie integracyjne, w którym kraje uczestniczące znoszą cła i inne bariery w wymianie handlowej, ale zachowują autonomię w kształtowaniu stawek celnych w stosunku do krajów trzecich. Oznacza to, że cła, które każde państwo nakłada na dobra i usługi sprowadzane z innych państw nienależących do strefy wolnego handlu, są ustalane samodzielnie przez kraj do niej należący (Strefa wolnego handlu, 2007).

⁹ Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (ang. *European Free Trade Association, EFTA*) unia celna państw europejskich, utworzona w 1960 roku z inspiracji brytyjskiej tzw. Konwencją Sztokholmską. Do grona państw założycieli należały: Austria, Dania, Finlandia, Lichtenstein, Islandia, Norwegia, Portugalia, Szwecja, Szwajcaria, Wielka Brytania. W swych pierwotnych założeniach miała stanowić alternatywę dla uwikłanej w spory polityczne EWG (Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu, 2021).

Europy Zachodniej lokowano na rynku EWG (Popiuk-Rysińska, 1998, s. 20). Pozostawanie poza tym rynkiem, oznaczało obniżenie konkurencyjności towarów brytyjskich we Wspólnocie, m.in. poprzez obłożenia ich cłami. Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu nie spełniało pokładanych w nim przez Brytyjczyków nadziei. Wzrost gospodarczy w państwach wchodzących w skład tego ugrupowania był niższy niż w państwach EWG. Z tego względu w 1961 roku Wielka Brytania złożyła wniosek o przyjęcie do Wspólnoty. W tym samym roku podobny wniosek złożyły także Dania i Irlandia, zaś rok później Norwegia.

Dania była państwem dość sceptycznie nastawionym do integracji europejskiej. Mogło to wynikać z faktu, iż sympatyzowała z Wielką Brytanią. Z tym państwem łączyły ją również powiązania gospodarcze. Tworzenie EWWiS nie było dla Danii atrakcyjne, gdyż ani węgiel ani stal nie odgrywały w przemyśle tego kraju większego znaczenia. W momencie, gdy Wielka Brytania złożyła wniosek o członkostwo w EWG także i Dania zdecydowała się na ten krok. Rząd Danii chciał, bowiem uczestniczyć we Wspólnej Polityce Rolnej, zwłaszcza, iż Dania w tym czasie miała rozwinięty rynek żywnościowy a jej głównymi partnerem handlowym była m.in. Wielka Brytania. Gdyby Wielka Brytania na skutek akcesji do EWG wyszła z EFTA, towary duńskie mogłyby mieć utrudniony dostęp do rynku brytyjskiego.

Podobnymi motywami kierowała się Irlandia składając wniosek o członkostwo we Wspólnocie. Wielka Brytania była także najważniejszym partnerem handlowym Irlandii. Ponadto Irlandia poprzez udział w EWG chciała przyciągnąć inwestycje zagraniczne i uzyskać pomoc finansową.

Z kolei Norwegia widziała w członkostwie możliwość zapewnienia państwu bezpieczeństwa i możliwości kształtowania przyszłych struktur w Europie. W dodatku pragnęła ona uzyskać korzyści gospodarcze i zahamować proces pozostawania na marginesie ekonomicznym i politycznym.

Wszystkie państwa kandydujące prowadziły negocjacje w tym samym czasie. Z tego względu odrzucenie kandydatury brytyjskiej przez Charlesa de Gaulle'a w 1963 roku, spowodowało automatyczne

zakończenie negocjacji z pozostałymi kandydatami. Prezydent Francji widział w Wielkiej Brytanii zagrożenie dla gospodarki francuskiej oraz dla dalszej integracji. Poza tym de Gaulle uważał, iż Wielka Brytania, jako sojusznik Stanów Zjednoczonych umożliwi im decydowanie o losach Europy. De Gaulle odrzucając wniosek brytyjski wskazywał także na związek brytyjskiego rynku z krajami Commonwealth'u¹⁰ oraz odmienną strukturę zatrudnienia i przemysłu.

Kiedy w 1967 roku Wielka Brytania wraz z Irlandią, Danią i Norwegią wznowiły wnioski o członkostwo ponownie zostały one zablokowane przez Francję, która ponowiła argumenty przeciwko członkostwu Wielkiej Brytanii. Dopiero, gdy urząd prezydenta Francji objął George Pompidou, pierwsze rozszerzenie mogło dojść do skutku.

Niemniej jednak Francuzi zaskoczyli społeczność międzynarodową przeprowadzonym dnia, 23 kwietnia 1972 roku referendum ogólnonarodowym. Powołując się na art. 11 konstytucji,¹¹ doszło do referendum w tym kraju. Jego przedmiotem było rozszerzenie Wspólnoty Europejskiej o cztery państwa. Fakt ten wywołał krytyczne opinie konstytucjonalistów, którzy uznawali, że rozszerzenie Wspólnoty o nowe państwa nie niesło bezpośredniej implikacji dla

¹⁰ Wspólnota Narodów (ang. *Commonwealth of Nations*) organizacja międzynarodowa będąca formą związku pomiędzy Wielką Brytanią (dawna metropolia) a jej byłymi koloniami (które uzyskały suwerenność), powstała w swej obecnej formie na przełomie XIX i XX wieku (Wspólnota narodów, 2021).

¹¹ Art. 11 Konstytucji Francji mówi, iż Prezydent Republiki, na wniosek rządu przedstawionego w okresie trwania sesji lub na łączny wniosek obydwu izb ogłoszony w „Journal Officiel”, może poddać pod referendum każdy projekt ustawy dotyczący organizacji władz publicznych, reform w zakresie polityki ekonomicznej lub społecznej Narodu i służb publicznych, które w tym uczestniczą lub upoważniającej do ratyfikacji traktatu, który nie będąc sprzeczny z Konstytucją, wywierałby wpływ na funkcjonowanie instytucji. Jeżeli referendum zostaje zarządzane na wniosek rządu, wówczas składa on przed każdą z izb deklarację, nad którą przeprowadzana jest debata. Jeżeli projekt ustawy zostanie przyjęty w referendum, Prezydent Republiki promulguje ją w ciągu piętnastu dni następujących po ogłoszeniu wyników głosowania (Konstytucja republiki Francuskiej, 1958).

funkcjonowania instytucji państwowych. Jednak rozszerzenie niosło ze sobą konieczność dokonania pewnych zmian w Traktacie rzymskim. Prezydent Pompidou wykorzystał ten fakt i tym samym doprowadził on mimo sprzeciwu opinii publicznej do zorganizowania referendum. Referendum to nie było tyle formalną ratyfikacją traktatu, co odzwierciedleniem poparcia społeczeństwa francuskiego dla idei integracji. W jego wyniku 68,3 % głosujących opowiedziało się za Traktatem i tym samym za rozszerzeniem Wspólnoty Europejskiej.

Referenda we Francji, Norwegii, Irlandii i Danii paradoksalnie stały się pretekstem do zainicjowania debaty na temat faktu, iż obywatele Wielkiej Brytanii nie mieli możliwości wypowiedzenia się w referendum „za” lub „przeciwko” przystąpieniu do Wspólnoty Europejskiej. W styczniu 1973 roku, kiedy u władzy byli konserwatyści, Wielka Brytania weszła do struktur Wspólnego Rynku. W kolejnych wyborach parlamentarnych zwycięstwo odnieśli laburzyści i sformowali gabinet, którego premierem został Harold Wilson. Ze względu na sprzeczne stanowiska wśród członków Partii Pracy na temat uczestnictwa Wielkiej Brytanii we Wspólnocie Europejskiej oraz narastający konflikt wewnętrzny, przywódcy partyni, zasiadający we frakcji parlamentarnej, postanowili odwołać się do powszechnego referendum. W marcu 1974 roku rząd ogłosił renegocjację warunków uczestnictwa we Wspólnym Rynku oraz organizację referendum w tej sprawie (Zieliński, Bokszczanin i Zieliński, 2003, s. 328). Referendum odbyło się 5 czerwca 1975 roku. Warto zaznaczyć, że chociaż referendum miało charakter fakultatywny i konsultacyjny, rząd oficjalnie zobowiązał się uznać jego wynik. Tym samym gdyby Brytyjczycy, opowiedzieli się przeciwko pozostaniu we Wspólnocie, to władze uszanowałyby ich wybór. W wyniku referendum 67,2 % obywateli zdecydowało, że Wielka Brytania nadal powinna być członkiem Wspólnoty. Tym samym Brytyjczycy wyrazili aprobatę dla dalszych procesów integracyjnych.

Jak już wspomniano Grecja (przystąpiła do Wspólnot Europejskich 1 stycznia 1981 r.), Hiszpania i Portugalia (przystąpiły do Wspólnot Europejskich 1 stycznia 1986 r.) nie zdecydowały się na poddanie przyszłej akcesji pod głosowanie w ramach referendum ogólnonarodowego (Fontaine, 2007, s. 60).

W Portugalii procedura wykorzystana w zakresie pierwotnego przystąpienia, opierała się na współudziale rządu zawierającego traktat, Zgromadzenia Republiki zatwierdzającego tekst traktatu (uchwała), Prezydenta dokonującego ratyfikacji traktatu, a także przy zachowaniu zasad współpracy z organami regionalnymi (Jabłoński, 2007, s. 54). Z kolei Grecja zdecydowała się przystąpić do Wspólnoty na podstawie art. 28 Konstytucji.¹² W przypadku Hiszpanii zaś za podstawy integracyjne posłużyły regulacje art. 63 § 2 oraz art. 93-96. Określona tam jest parlamentarna procedura stanowienia ustawy organicznej, wyrażającej zgodę na przeniesienie na organizację międzynarodową (organ międzynarodowy) prawa wykonywania kompetencji konstytucyjnych przekazywanych w drodze ratyfikacji odpowiedniego traktatu międzynarodowego. Przed ratyfikowaniem takiego traktatu możliwe jest badanie jego zgodności z konstytucją. Jeżeli Trybunał Konstytucyjny stwierdzi istnienie niezgodności, konieczne jest uprzednie znowelizowanie konstytucji. Dopiero później można ratyfikować konkretny akt prawa międzynarodowego (Jabłoński, 2007, s. 55).

W latach 80. XX wieku, miało miejsce precedensowe wydarzenie, które trwale zapisało się w historii integracji europejskiej.

¹² Art. 28 Konstytucji Grecji mówi, iż „powszechnie uznane normy prawa międzynarodowego, jak również umowy międzynarodowe po ich ratyfikacji w drodze ustawy i wejściu w życie, zgodnie z przyjętymi w nich postanowieniami, stanowią integralną część wewnętrznego prawa greckiego i mają wyższą moc prawną niż sprzeczne z nimi postanowienie ustawy. Stosowanie norm prawa międzynarodowego i umów międzynarodowych wobec cudzoziemców jest zawsze podporządkowane warunkowi wzajemności. W celu zabezpieczenia ważnych interesów narodowych i rozwoju współpracy z innymi państwami dopuszcza się, w drodze umowy lub porozumienia międzynarodowego, przekazanie organom organizacji międzynarodowych uprawnień określonych w Konstytucji. Ratyfikacja takich umów i porozumień wymaga uchwalenia ustawy większością 3/5 głosów ogólnej liczby deputowanych. Grecja może dobrowolnie wyrazić zgodę, w drodze ustawy uchwalonej bezwzględna większością głosów ogólnej liczby deputowanych, na ograniczenie suwerenności narodowej w takim zakresie, w jakim podyktowane jest to ważnym interesem narodowym, nie ogranicza praw człowieka ani podstaw ustroju demokratycznego i jest realizowane zgodnie z zasadą równości pod warunkiem wzajemności (Konstytucja Grecji, 2005).

Dnia 23 lutego 1982 roku na Grenlandii¹³ przeprowadzono referendum, którego tematem była kontynuacja członkostwa Grenlandii we Wspólnocie. W jego wyniku 53,02 % głosujących poparło wystąpienie Grenlandii ze Wspólnoty. Bezpośrednim powodem zaistniałej sytuacji były problemy z połowem ryb, gdyż rybacy z Grenlandii nie chcieli się dzielić swoimi łowiskami z rybakami z innych państw członkowskich. *Grenlandia jednakże, jako terytorium specjalne jednego z członków Unii Europejskiej otrzymała część przywilejów handlowych oraz pomoc w rozwoju gospodarczym* (Grenlandia a Unia Europejska, 2021).

Pomimo, iż Grenlandia wystąpiła ze Wspólnoty, fakt ten bynajmniej nie spowodował, iż członkostwo w jej strukturach stało się nieatrakcyjne czy nieopłacalne dla innych państw. W 1994 było już wiadomo, iż do Unii Europejskiej¹⁴ przystąpią kolejne kraje. Należały do nich: Austria, Finlandia, Szwecja oraz Norwegia.

W Austrii referendum akcesyjne zostało przeprowadzone w związku z faktem, iż przystąpienie do Unii Europejskiej wiązało się z rewizją konstytucji. Referendum odbyło się 12 czerwca 1994 roku. W jego wyniku 66,6 % obywateli opowiedziało się za wejściem kraju do Unii Europejskiej. W Finlandii natomiast referendum konsultacyjne zostało zorganizowane w oparciu o treść ustawy o referendum dotyczącym ustawy o przystąpieniu Finlandii do Unii Europejskiej. Obywatele Finlandii 16 października 1994 roku zdecydowali, że ich państwo stanie się członkiem Unii Europejskiej. W referendum 56,9 % Finów opowiedziało się za przystąpieniem do Unii Europejskiej. Frekwencja zaś wyniosła 70,4 % (Hix, 2010, 240). Również 52,3 % Szwedów biorących udział w referendum przeprowadzonym 13 listopada 1994 roku opowiedziało się za

akcesją Szwecji do UE.¹⁵ Ostatnie referendum dotyczące czwartego rozszerzenia Unii Europejskiej nastąpiło 28 listopada 1994 roku w Norwegii.¹⁶ Obywatele tego państwa kolejny raz niechętnie podeszli do tematu integracji i zagłosowali przeciwko akcesji. Za wejściem do Unii Europejskiej zagłosowało 47,8 % Norwegów uczestniczących w referendum (Hix, 2010, s. 240). Tym sposobem 1 stycznia 1995 roku do Unii Europejskiej weszły Austria, Finlandia oraz Szwecja.

Czwarte rozszerzenie było następstwem szczególnej sytuacji polityczno-gospodarczej, w której znalazły się państwa zainteresowane akcesją. Austria zdecydowała się przystąpić do Unii Europejskiej w momencie, gdy wyścig zbrojeń i rywalizacja między wrogimi blokami dobiegały końca. Należąc do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)¹⁷ kraj ten miał umożliwiony przepływ siły roboczej, kapitału, towarów przemysłowych pomiędzy Unią Europejską a EFTA, do której należał. Niemniej jednak Europejski Obszar Gospodarczy nie miał wspólnych taryf zewnętrznych, harmonizacji i systemu podatkowego, ani wspólnej polityki rolnej i handlowej. W dodatku Austria należąc jedynie do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, nie miała możliwości uczestniczenia

¹³ Grenlandia, terytorium zależne Danii, od 1814 kolonia duńska, w 1953 zyskała status terytorium zamorskiego Danii i samorząd lokalny. Od 1979 roku Grenlandia posiada autonomię wewnętrzną (Grenlandia, 2021).

¹⁴ Dnia, 7 lutego 1992 roku w Maastricht doszło do podpisania Traktatu o Unii Europejskiej. Na mocy postanowień dokumentu powołano do życia Unię Europejską, która jednak nie zyskała osobowości prawnej.

¹⁵ Referendum konsultacyjne w Szwecji zostało zorganizowane, chociaż parlament na podstawie rozdz. 10, art. 5 Konstytucji mógł podjąć samodzielną decyzję w tym zakresie (Konstytucja królestwa Szwecji, 2000).

¹⁶ 20 listopada 1994 roku głosowanie w ramach referendum akcesyjnego odbyło się na terenie Wysp Alandzkich. 73,6 % głosujących opowiedziało się za przystąpieniem do Unii Europejskiej (Hix, 2010, s. 240). Wyspy Alandzkie politycznie należą do Finlandii. Jest to jednak osobny podmiot posiadający dużą autonomię.

¹⁷ Europejski Obszar Gospodarczy (ang. *European Economic Area, EEA*) Europejski Obszar Gospodarczy to strefa wolnego handlu i Wspólny Rynek obejmujące kraje Unii Europejskiej i Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (z wyjątkiem Szwajcarii). Porozumienie o utworzeniu EOG podpisano w Porto 2 maja 1992 roku. Na mocy tej umowy obywatele wszystkich państw należących do EOG mogą się swobodnie przemieszczać, osiedlać i nabywać nieruchomości na ich terenie. Ważną cechą EOG jest to, iż realizuje swoją działalność na poziomie pierwszego i trzeciego etapu integracji, strefy wolnego handlu i Wspólnego Rynku, wyłączając drugi etap, unię celną (Europejski Obszar Gospodarczy, 2021).

w procesie decyzyjnym Unii Europejskiej. Z tego względu bardzo zależało jej na wejściu do Unii.

Szwecja blisko trzydzieści lat zastanawiała się czy należy dążyć do integracji europejskiej. Nie chciała ona zostać członkiem Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, gdyż prowadziła politykę niezaangażowania. W opinii rządu szwedzkiego, udział w integracji europejskiej nie mógł być pogodzony z wyżej wymienioną ideą. W latach 90. XX wieku w Szwecji nastąpił głęboki kryzys gospodarczy, narastały problemy społeczne. Dlatego w 1991 roku, rząd szwedzki zadeklarował chęć przystąpienia do Unii Europejskiej. Sądzone, iż wstępując do UE, Szwedom uda się zażegnać kryzys gospodarczy i zmniejszyć bezrobocie. Szwedzi obawiali się, że nie przystępując do Unii Europejskiej, ich kraj narazi się na międzynarodową izolację i straci wpływ na sytuację w Europie.

Na decyzję Finlandii w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej miał niewątpliwie fakt, iż pod koniec lat 80. XX wieku, nastąpiły istotne zmiany polityczne. Związek Radziecki, który był dla Finlandii ważnym partnerem ekonomicznym stracił na swoim znaczeniu. Dlatego przedsiębiorcy fińscy chcieli uzyskać dostęp do nowych rynków zbytu. Rząd fiński widział w Unii Europejskiej możliwość nawiązania współpracy w ramach edukacji, kultury, badań naukowych. Finlandia dostrzegła także zmiany w polityce zagranicznej Austrii i Szwecji. Były to państwa, które podobnie jak ona prowadziły politykę niezaangażowania. Te czynniki sprawiły, że przystąpienie Finlandii do Unii Europejskiej było dla rządu tego państwa bardzo istotne.

Z kolei Norwegia zgłaszając po raz drugi chęć przystąpienia do Unii Europejskiej chciała przede wszystkim utrzymać jedność państw regionu. Od 1973 roku do Wspólnoty należała Dania, natomiast Szwecja i Finlandia prowadziły negocjacje akcesyjne. Norwegia obawiała się, że przystąpienie tych państw do Unii Europejskiej spowoduje, że uzyskają one istotne korzyści, co sprawi, że Norwegia nie dotrzyma im kroku w rozwoju. Rząd Norwegii widział w członkostwie korzyści, które wiązały się ze zbliżeniem Unii Europejskiej do obywateli. Według nich miałyby to

bezpośrednie przełożenie na kwestie społeczne i ochronę praw człowieka. Pomimo, iż przez ostatnie kilkadziesiąt lat kolejne rządy norweskie dążyły do przystąpienia tego kraju do Unii Europejskiej, za każdym razem stawiało im na przeszkodzie społeczeństwo norweskie, które odrzucało wnioski o przystąpienie do Unii Europejskiej dwukrotnie (Dlaczego Norwegia nie chce do UE?, 2009). Warto wspomnieć, iż w okresie przed referendum w 1994 roku nastroje opinii publicznej znacznie się różniły od nastrojów z lat 70. XX wieku. Ogólnie rzecz biorąc, w latach 90. poparcie dla członkostwa w UE deklarowała połowa Norwegów. Wynikało to m.in. z rozwoju sytuacji międzynarodowej, w tym przede wszystkim z upadku systemu komunistycznego w Europie, co wzmacniało nadzieje na zwycięstwo demokracji i budowę „nowego, odważnego świata”, (Dlaczego Norwegia nie chce do UE?, 2009). Obywatele Norwegi zrezygnowali jednak z budowania przyszłości swojego kraju w oparciu o integrację europejską. Podobnie zresztą postąpili obywatele Szwajcarii.

Konstytucja Konfederacji Szwajcarskiej z 1999 r. przewiduje dwa rodzaje referendum: obligatoryjne i fakultatywne (art. 140 i 141), zaś sami Szwajcarzy korzystają z referendum bardzo chętnie. Nie będzie przesadnym stwierdzenie, iż całe ich życie polityczne koncentruje się wokół kolejnych referendów. W kraju tym odbywa się najwięcej w świecie referendów na poziomie ogólnokrajowym (średnio 3-4 razy w roku) (Switzerland and the EU edge closer, 2007). Pierwsze referendum związane z kwestiami integracyjnymi miało miejsce 6 grudnia 1992 roku. Dotyczyło ono przystąpienia Szwajcarii do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Poparcie ze strony większości partii politycznych oraz organizacji gospodarczych nie przekonało jednak obywateli tego państwa. W wyniku referendum 49,7 % głosujących opowiedziało się za przystąpieniem Szwajcarii do EOG. Tym samym Szwajcaria pozostała poza Europejskim Obszarem Gospodarczym. „Nie” dla integracji europejskiej w ramach EOG, spowodowało, że rząd szwajcarski zaprzestał podejmowania wysiłków, które miałyby zostać uwieńczone członkostwem Szwajcarii w Unii Europejskiej. W marcu 2001 roku w Szwajcarii doszło do kolejnego referendum, którego tematem było ponowienie negocjacji z Unią Europejską. Referendum to było odpowiedzią na inicjatywę *Yes to Europe*, która została zapoczątkowana przez proeuropejskie organizacje i dotyczyła

możliwości powrotu do rozmów na temat członkostwa Szwajcarii w UE. Za ponowieniem rozmów opowiedziało się jednak zaledwie 23 % głosujących (Switzerland and the EU edge closer, 2007). Zatem jakiegokolwiek inicjatywy mające na celu przystąpienie tego państwa do Unii Europejskiej zostały zamrożone.

Europa Środkowa i Wschodnia to region, gdzie referenda organizowane są często. Być może fakt ten uprawnia do charakterystyki tego obszaru, jako regionu demokracji bezpośredniej. Częstotliwość sięgania po referendum można częściowo przypisać totalitarnej przeszłości i nowo odzyskanej suwerenności, która niesie ze sobą potrzebę nadania decyzjom mandatu wyższego rzędu, jak również gloryfikacji narodu, jako suwerena (Albi, 2004, s. 5). Zatem podpisując 16 kwietnia 2003 Traktaty akcesyjne w Atenach, w wielu państwach, które wkrótce miały stać się członkami Unii Europejskiej rozpoczęła się debata na temat procedury ratyfikacyjnej. W Polsce istniały poważne obiekcje przed zorganizowaniem referendum, gdyż według badań opinii publicznej poparcie dla akcesji w latach 1999-2000 zdecydowanie zmalało. Ponadto obawiano się, że frekwencja w referendum nie wyniesie 50% i tym samym referendum zakończy się fiaskiem.¹⁸

Także rząd czeski cechował w tym temacie duży sceptycyzm. Wolał on, by Czechy przystąpiły do Unii Europejskiej poprzez ratyfikację traktatu o przystąpieniu w parlamencie. Podobnie prezydent Estonii na początku chciał uniknąć przeprowadzania referendum akcesyjnego. *W krajach bałtyckich, w których istnieje wymóg zorganizowania referendum w sprawie zmian dotyczących suwerenności, przystąpienie do UE interpretowano tak, iż nie stwierdzono, aby UE w znaczący sposób wpływała na suwerenność i stworzono nowe rodzaje*

referendum w sprawie akcesji,¹⁹ co objęło uproszczenie wymogów proceduralnych (Zieliński – Bokszczanin – Zieliński, 2003, s. 4, 37 – 38).

Najwięcej obaw wśród państw Europy Środkowej i Wschodniej w kwestii referendum budziła sprawa frekwencji. Z tego właśnie względu wymogi frekwencyjne zmniejszono na Łotwie i na Węgrzech. Ponadto na Litwie, na Słowacji, w Czechach, w Polsce czas głosowania w referendum zwiększono do dwóch dni. Obywatele poszczególnych państw byli także w różny sposób mobilizowani do wzięcia udziału w referendum. Dla przykładu Papież Jan Paweł II wezwał wszystkich Polaków do głosowania za członkowstwem w Unii Europejskiej. Pierwsze referendum akcesyjne odbyło się na Malcie 8 marca 2003 roku, ostatnie zaś 20 września 2003 roku na Łotwie.²⁰ Wszystkie referenda zakończyły się sukcesem. Oczywiście poparcie dla integracji z Unią Europejską było zróżnicowane,²¹ co wiązało się także z kampanią informacyjną oraz sytuacją wewnętrzną w konkretnych państwach. Z państw, które przystąpiły do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku jedynie Cypr nie przeprowadził referendum ogólnonarodowego²². Traktat akcesyjny został

¹⁸ W zasadzie można wyróżnić dwa sposoby określenia ważności wyników referendum. Sposób pierwszy opiera się na zasadzie opowiedzenia się większości głosujących za przyjęciem lub przeciw przyjęciu przedmiotu referendum. Ta większość decyduje o wynikach referendum. Sposób drugi opiera się na zasadzie opowiedzenia się większości głosujących za przyjęciem lub przeciw przyjęciu przedmiotu referendum oraz jednoczesnym uczestnictwie w referendum określonej wielkości uprawnionych wyborców w wymiarze procentowym (Zieliński – Bokszczanin – Zieliński, 2003).

¹⁹ W Estonii znówelizowano ustawę o referendum, zezwalając na jednoczesną organizację dwóch rodzajów referendum-w sprawie „uzupełnienia konstytucji oraz w sprawie akcesji, jako „istotnej kwestii narodowej”. Na Łotwie utworzono nowy rodzaj referendum w sprawie kwestii unijnych, z niższym wymogiem frekwencyjnym. Również na Litwie przyjęto nową ustawę o referendum uproszczającą procedurę (Zieliński – Bokszczanin – Zieliński, 2003, s. 14 – 15).

²⁰ Kolejno referenda odbyły się: na Malcie (8 marca 2003 roku), w Słowenii (23 marca 2003 roku), na Węgrzech (12 kwietnia 2003 roku), na Litwie (10-11 maja 2003 roku), na Słowacji (16-17 maja 2003 roku), w Polsce (7-8 czerwca 2003 roku), w Czechach (13-14 czerwca 2003 roku), w Estonii (14 września 2003 roku), na Łotwie (20 września 2003 roku) (Marczewska-Rytko, 2015).

²¹ Wyniki referendum: Malta (53,6 % poparcia), Słowenia (89,6 % poparcia), Węgry (83,8 % poparcia), Litwa (91 % poparcia), Słowacja (92,5 % poparcia), Polska (77,4 % poparcia), Czechy (77,3 % poparcia), Estonia (66,8 % poparcia), Łotwa (67,5 % poparcia) (Marczewska-Rytko, 2015).

²² Rozmowy między przedstawicielami Republiki Cypru i Tureckiej Republiki Cypru Północnego zostały zerwane w 2003 roku nie doszło, zatem do referendum zjednoczeniowego oraz powszechnego

ratyfikowany przez parlament Republiki Cypru, 14 lipca 2003 roku.

Również Bułgaria i Rumunia, które do Unii Europejskiej weszły 1 stycznia 2007 roku, nie zdecydowały się na zorganizowanie referendum akcesyjnego. Za oficjalny powód jego braku wskazano duże społeczne poparcie wśród obywateli tych państw. W związku z tym stwierdzono, iż przeprowadzenie referendum w takiej sytuacji jest bezcelowe.

W odróżnieniu od Rumunii i Bułgarii referendum akcesyjne odbyło się w Chorwacji. Jego organizacja była jednak spowodowana wymogiem konstytucyjnym. 22 stycznia 2012 roku Chorwaci opowiedzieli się za przystąpieniem do Unii Europejskiej (66 % głosujących).

Pomimo stosunkowo niskiej frekwencji, która wyniosła 43,6 %, wynik referendum był wiążący.²³ Tym samym 1 lipca 2013 roku, Chorwacja stała się członkiem Unii Europejskiej.

Z chwilą sfinalizowania piątego, szóstego i siódmego rozszerzenia Unii Europejskiej zrealizowane zostało największe do tej pory rozszerzenie w historii integracji europejskiej. Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód, położyło ostatecznie kres jałtańskiemu podziałowi Europy i spowodowało, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej zajęły należne im miejsce w rodzinie narodów europejskich. Unia Europejska wzmocniła dzięki temu swój potencjał ekonomiczny i demograficzny. Objęła nowe kraje systemem demokratycznych wartości i zyskała nowe możliwości działania, jako podmiot stosunków międzynarodowych o ambicjach globalnych.

Podsumowanie

Jak twierdzi Magdalena Musiał-Karg (2016, s. 6) referendum brytyjskie w sprawie Brexitu było 58. referendum „europejskim” poczynając od 1972 roku. Biorąc pod uwagę, iż istnieją państwa, jak na przykład Szwajcaria, gdzie

przeprowadza się referenda kilka razy do roku, wynik ten można uznać za mało imponujący. Należy jednak pamiętać, że referenda o tematyce europejskiej nie można rozpatrywać pod względem ilości a tematyki. Referenda te zwykle dotyczyły członkostwa w Unii Europejskiej lub też przyjęcia przez dane państwo konkretnego traktatu. Oczywiście są państwa, jak np. Niemcy czy Grecja, które nigdy nie korzystały z instytucji referendum w przypadku integracji europejskiej. Jednak istnieją także kraje, które niejednokrotnie odwoływały się do tej instytucji. Oczywiście decyzja dotycząca referendum może zależeć od elit rządzących, może jednak być ona podyktowana, jak choćby w przypadku Irlandii, konstytucją konkretnego państwa. Od tego w głównej mierze zależy czy dane państwo będzie praktykowało referenda w odniesieniu do tematu integracji europejskiej.

Analizując problematykę referendum w poszczególnych państwach Unii Europejskiej i tego czy mogą one stanowić granicę w kształtowaniu integracji europejskiej, najprościej odnieść się do wydarzeń z ostatnich kilkunastu lat. W 1992 roku Duńczycy powiedzieli „nie” Traktatowi z Maastricht. W 2005 roku z kolei Francuzi i Holendrzy nie przyjęli w referendum Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy. Irlandczycy zaś w 2001 roku zawetowali w referendum Traktat z Nicei a w 2008 roku Traktat lizboński. Na tych przykładach widać, jaką moc ma referendum ogólnonarodowe. Wynik referendum odgrywał, bowiem istotną rolę, gdy w grę wchodziło pogłębianie integracji europejskiej. Jednakże referendum odgrywa niemniej ważną rolę w procesie jej poszerzania.

W latach 1972 – 2012 referenda akcesyjne zostały przeprowadzone siedemnaście razy. Jedynie Norwedzy, dwukrotnie opowiedzieli się przeciwko przystąpieniu swojego kraju do Unii Europejskiej. W pozostałych piętnastu przypadkach referenda akcesyjne zakończyły się sukcesem. Należy zwrócić uwagę, iż wpływ na kształt obecnej Unii Europejskiej miała również w 1972 roku Francja, której obywatele w referendum poparli wprowadzenie zmian w Traktacie rzymskim i tym samym rozszerzenie Wspólnoty Europejskiej o Wielką Brytanię, Irlandię, Danię i Norwegię.

głosowania mieszkańców całej wyspy w sprawie ratyfikacji traktatu akcesyjnego.

²³ 24 kwietnia 2004 roku w wyniku referendum zjednoczeniowego na Cyprze blisko 76 % Greków cypryjskich sprzeciwiło się zjednoczeniu wyspy. Zaskakującym był fakt, iż blisko 65 % Turków cypryjskich pragnęło zjednoczenia i wejścia do Unii Europejskiej obu części wyspy (Osiewicz, 2006).

Referenda „europejskie” spowodowały również, że w 1975 roku Wielka Brytania zdecydowała się pozostać we Wspólnocie Europejskiej, natomiast Grenlandia, posiadając autonomię wewnętrzną w 1982 roku, przy pomocy instytucji referendum tę Wspólnotę opuściła. Fundamentalnym przykładem na to, jaką rolę referendum odgrywa w integracji europejskiej jest *Brexit*.

Na przykładzie Szwajcarii czy Norwegii widać, iż państwa mogą funkcjonować sprawnie nie uczestnicząc w strukturach unijnych. Państwa te jednak nie należą do Unii Europejskiej w dużej mierze z tego względu, że ich obywatele obawiali się, iż przystąpienie pozbawi ich suwerenności narodowej i zmusi do zaangażowania się w spory na europejskiej arenie politycznej. Ponadto nie można zapominać, iż Szwajcaria ma szeroko rozwinięte kontakty handlowe z Unią Europejską, zaś Norwegia należy do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Państwa te równocześnie są uznawane za jedne z najbogatszych państw „Starego Kontynentu”. Zatem z punktu widzenia gospodarczego członkostwo w Unii Europejskiej dla Norwegii czy Szwajcarii nie jest aż tak atrakcyjne jak np. dla Polski, Czech czy Węgier.

Myśląc o procesie integracyjnym, warto również odwołać się do kwestii regionalizmu. Politycy norwescy dążyli do integracji m.in. z tego powodu, iż Dania należała już do Unii a Finlandia i Szwecja miały wkrótce do niej przystąpić. Zatem dla elit politycznych „nie” w referendum wiązało się z pewnego rodzaju izolacjonizmem w regionie. Podobne argumenty były także podejmowane w kampanii referendalnej w Polsce. Przy okazji referendum organizowanych w 2003 roku, ujawniła się jeszcze inna tendencja. Mianowicie państwa danego regionu współpracowały przy ustalaniu terminu referendum. W taki właśnie sposób przywódcy Grupy Wyszehradzkiej w 2002 roku zaproponowali, aby skoordynować głosowania w ten sposób, by zacząć od najbardziej prounijnych Węgier a kończąc na bardziej eurosceptycznych Polsce i Czech. Podobna tendencja była widoczna w krajach bałtyckich, gdzie pierwsze referendum zorganizowano na Litwie a ostatnie na Łotwie, która była najmniej przychylna integracji. Ponadto w trakcie rozszerzenia Unii

Europejskiej o państwa Europy Środkowej i Wschodniej i związanych z tym procedur referendalnych zwracano uwagę na to, iż nieważny lub negatywny wynik referendum prowadzi do tego, iż w kilku krajach głosowanie na dany temat według prawodawstwa tych państw można wznowić dopiero po upływie określonego czasu. W przypadku Polski był to okres czterech lat. Wynik referendum, jak zatem widać, ma fundamentalne znaczenie dla integracji oraz stosunków danego państwa z innymi państwami.

Dowodem na to, może być także stanowisko duńskiego ministra ds. Grenlandii, który w 2007 roku stwierdził, iż należy rozważyć powrót wyspy do Unii Europejskiej. Jego zdaniem dzięki temu powierzchnia Unii Europejskiej zwiększyłaby się prawie o połowę a rybacy z państw unijnych mieliby dostęp do cennych łowisk Grenlandii. Na podanym przykładzie, widać, zatem, iż decyzja obywateli Grenlandii miała negatywny skutek choćby dla polityki rybołówstwa.

Referenda akcesyjne do tej pory nie budziły większych kontrowersji. Wyjątkiem było najprawdopodobniej tylko referendum zorganizowane w 1972 roku we Francji w sprawie rozszerzenia Wspólnoty Europejskiej o cztery nowe państwa. W przyszłości może jednak zostać zorganizowanych kilka podobnych referendum, które będą dotyczyły sprawy rozszerzenia Unii Europejskiej o nowe państwa. Pewne jest, że właśnie jedno z tego typu referendum odbędzie się we Francji, jeśli tylko państwo chcące przystąpić do Unii Europejskiej będzie liczyło więcej niż 5 % całkowitej ludności Unii. Wymóg referendum w tej sprawie jest podyktowany francuską konstytucją.

Biorąc pod uwagę powyższe przykłady, można stwierdzić, że referendum ogólnonarodowe o tematyce integracji europejskiej nie wpływa tylko i wyłącznie na sytuację polityczną, społeczną czy gospodarczą na terenie jednego kraju. Jego wynik ma zwykle wpływ na sytuację międzynarodową.

Bibliografia

ALBI, A.: Referenda w sprawie członkostwa w UE w krajach Europy Środkowej

- i Wschodniej: konsekwencje dla unijnej procedury zmian traktatowych. Warszawa: Centrum Europejskie Natolin 2004.
- DLACZEGO NORWEGIA NIE CHCE DO UE? 2009. Strona internetowa Twoja Europa.pl. Dostęp: <http://www.twojaeuropa.pl/327/dlaczego-norwegia-nie-chce-do-ue> [25/03/2021].
- EUROPEJSKI OBSZAR GOSPODARCZY. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2021. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Europejski-Obszar-Gospodarczy;3899197.html> [25/03/2021].
- EUROPEJSKIE STOWARZYSZENIE WOLNEGO HANDLU. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2021. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Europejski-Obszar-Gospodarczy;3899197.html> [25/03/2021].
- Encyklopedia PWN. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Europejskie-Stowarzyszenie-Wolnego-Handlu;3899209.html> [25/03/2021].
- FONTAINE, P.: Europa w 12 lekcjach. Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich 2007.
- GRABOWSKA, S.: Formy demokracji bezpośredniej w wybranych państwach europejskich. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2009.
- GRENLANDIA. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2021. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Grenlandia;4197264.html> [25/03/2021].
- GRENLANDIA A UNIA EUROPEJSKA. Strona internetowa Naukowy.pl. 2021. Dostęp: http://www.naukowy.pl/encyklopedia/Grenlandia_a_Unia_Europejska [25/03/2021].
- HIX, S.: System polityczny Unii Europejskiej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2010.
- JABŁOŃSKI, M.: Polskie referendum akcesyjne. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2007.
- KIENZLER, I.: Leksykon Unii Europejskiej. Warszawa: Świat Książki 2003.
- KONSTYTUCJA DANII. Strona internetowa Biblioteka Sejmowa. 1953. Dostęp: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/dania.html> [25/03/2021].
- KONSTYTUCJA GRECJI. Strona internetowa Biblioteka Sejmowa. 2005. Dostęp: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html> [25/03/2021].
- KONSTYTUCJA KRÓLESTWA NORWEGII. Strona internetowa Biblioteka Sejmowa. 1992. Dostęp: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/norwegia.html> [25/03/2021].
- KONSTYTUCJA KRÓLESTWA SZWECJI. Strona internetowa Biblioteka Sejmowa. 2000. Dostęp: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/szwecja.html> [25/03/2021].
- KONSTYTUCJA REPUBLIKI FRANCUSKIEJ. Strona internetowa Biblioteka Sejmowa. 1958. Dostęp: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja.html> [25/03/2021].
- MARCZEWSKA-RYTKO, M.: „Accession referendum in the fifth EU enlargement”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia*, Vol. 22, No. 1 (2015), s. 73 – 89.
- MUSIAŁ-KARG, M.: “Operacja Brexit. Brytyjskie referenda z 1975 i 2016 roku”. *Acta Politica Polonica*, Vol. 37, No. 3 (2016), s. 5 – 18.
- OSIEWICZ, P.: Kwestia cypryjska po roku 2004: pojednanie czy podział? Strona internetowa Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań. 2006. Dostęp: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/14758/1/P.%20Osiewicz%2C%20Kwestia%20cypryjska%20po%20roku%2004%20pojednanie%20czy%20podzia%C5%82.pdf> [25/03/2021].
- POLSKA W DANII. INFORMATOR EKONOMICZNY. Strona internetowa Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. 2021. Dostęp: <https://www.gov.pl/web/dania/informator-ekonomiczny> [25/03/2021].
- POPIUK-RYSIŃSKA, I.: Unia Europejska. Geneza, kształt i konsekwencje integracji. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1998.
- STREFA WOLNEGO HANDLU. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2007. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/Strefa%20wolnego%20handlu.html> [25/03/2021].

- SWITZERLAND AND THE EU EDGE CLOSER. Strona internetowa Swiss info. 2007. Dostęp: <<https://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-and-the-eu-edge-closer/291970>> [25/03/2021].
- SZPALA, M.: Chorwacja: mało entuzjastyczne „tak” dla członkostwa w UE. Strona internetowa Ośrodek Studiów Wschodnich. 2012. Dostęp: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-01-25/chorwacja-malo-entuzjastyczne-tak-dla-czlonkostwa-w-ue>> [25/03/2021].
- TRAKTAT O FUZJI ORGANÓW. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2007. Dostęp: <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Traktat-o-fuzji-organow;3988624.html>> [25/03/2021].
- WĄSIK, D.: Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum – Aspekty karnomaterialne, procesowe i kryminologiczne. Olsztyn: Volumina.pl. 2012.
- WSPÓLNOTA NARODÓW. Strona internetowa Encyklopedia PWN. 2021. Dostęp: <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wspolnota-Narodow;3998422.html>> [25/03/2021].
- ZIELIŃSKI, E. – BOKSZCZANIN, I. – ZIELIŃSKI, J.: Referendum w państwach Europy. Warszawa: Fundacja Europea 2003.